

СОЦІАЛЬНЕ СТАНОВЛЕННЯ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

Соціальне становлення учнів сільської школи має свої особливості, обумовлені специфікою навчально-виховного процесу із урахуванням обмеженого соціально-культурного простору. Мала чисельність учнівського і педагогічного колективів є суттєвою ознакою функціонування сільських шкіл. Переорієнтація завдань навчально-виховного процесу в навчальних закладах сільської місцевості на засади особистісно орієнтованої освіти, спрямованість на гуманістичну модель, що містить в собі моральні ідеали і громадянські цінності, значно збільшує можливості вирішення проблеми соціального становлення особистості.

Реалізація поставленої проблеми відбувається в руслі цілісного підходу до організації навчально-виховного процесу. При розгляді значної частини актуальних педагогічних проблем орієнтуємося на педагогічну систему В.О.Сухомлинського, яка ґрунтується на основі глибокого розуміння сутності людини та її соціального становлення.

Виняткову увагу Василя Олександровича привертає глибоке проникнення у дитячий світ, ідея співробітництва, що найтісніше пов'язана з гуманізацією виховного процесу. У цьому напрямі видатному вченому найближчий по духу педагог-гуманіст О.А.Захаренко, який також беззастережливо віддавав себе, своє серце дітям. Повага до дитини, визнання складності її внутрішнього світу і необхідності відповідального ставлення до долі дитини – переконлива характеристика гуманістичної спрямованості педагогічної системи видатних педагогів.

Педагогічні погляди В.О.Сухомлинського втілюють думку про те, що суспільство через процес виховання не тільки передає поколінням культурну спадщину, традиції, але й готує кожну особистість до самостійного життя. Адже “правильна соціалізація ґрунтується на багатстві, ідейній повноцінності

емоційного життя. Треба навчити дитину передусім відчувати й переживати. Почуття, переживання – це ніби малесенький магніт, закладений у дитячій істоті, який притягує її до інших людей, робить її чутливішою, сприйнятливою до слів, повчань, ідей, настанов”[2,с.451]. Принциповим, на думку Василя Олександровича, є розширення меж активності особистості дитини, введення її у сферу соціального спілкування, визначення шляхів та засобів досягнення соціально значущої мети.

Спілкування як сфера соціалізації особистості нерозривно пов’язана з діяльністю. При цьому розширення меж спілкування розглядається як примноження контактів з іншими людьми. Спілкування сільського школяра обмежене чисельністю населення, однак відрізняється детальним знанням оточуючих. Саме спілкування виступає референтним показником усіх спільних інновацій, які безпосередньо віддзеркалюються у змістових характеристиках, механізмах і спрямованості цього процесу. Учений стверджує: “якщо вам пощастило досягти того, що спілкування із своїм колективом стало для кожної особистості радістю, розкішшю, коли вихованцям хочеться зібратися просто для того, щоб поговорити про те, що кого хвилює, - ви виховали справжній колектив юних громадян”[3, с.462].

Отже, процес соціального становлення учнів сільської школи обумовлений оточуючим соціумом і здійснюється шляхом засвоєння суспільного досвіду через спеціально організовану діяльність і безпосереднє емоційне спілкування. Необхідно створити всі умови для змістовного спілкування з однолітками або спілкування в різновіковому колективі, вчити дітей цього, встановити довірливий контакт із школярами.

Важливим у соціальному становленні особистості є оволодіння навичками поведінки, сприйняття та засвоєння загальнолюдських та національних цінностей, у процесі якого, як підкреслює В.О.Сухомлинський, “поєднується усвідомлення моральних норм поведінки з особистим моральним досвідом, набутим в активній діяльності”[1, с.365].

Для набуття учнями соціального досвіду, уміння жити в громадянському суспільстві слід активніше залучати школярів до різних форм діяльності на основі діалогу, співпраці. Саме через діяльнісний підхід в освітньому процесі учень бере участь у моделюванні явищ суспільного життя, засвоює навички комунікації. Спільна діяльність передбачає міжособистісні стосунки, що сприяють встановленню соціальних стосунків між учнями, створює можливості особистісного зростання, є засобом розширення суспільних контактів учнів сільської школи та їхньої успішної соціальної адаптації.

Проблема адаптації сільської дитини тісно пов'язана із задоволенням її потреб, що забезпечують умови для життєдіяльності, оскільки соціальний розвиток, цінності та запити сільських дітей мають специфічні ознаки. Процес соціального становлення сільської дитини вирізняє специфіка задоволення її потреб у набутті освіти, охорони здоров'я, дозвіллі, безпечних умовах життя. Всі види й форми спільної діяльності педагогів, учнів, батьків доповнюють одне одного, сприяють оптимальному розв'язанню поставлених задач.

Соціальне становлення учнів сільської школи відбувається за допомогою цілеспрямованої організації процесу взаємодії школярів. Цей процес характеризується позитивними чинниками, що сприяють розвитку соціальної активності. Це реальна можливість залучення до праці, дотримання народних традицій, життя в тісному зв'язку з природою, психологічна захищеність дитини від стресових ситуацій. Проте такі чинники, як відносна замкненість сільського життя, складні соціально-побутові умови, утрата багатьох культурних та духовних традицій визначаються як негативні.

Багатогранність життя сільської школи забезпечується спільними зусиллями колективу, місцевих господарств, громадськості. Для школи, як соціокультурного центру села, характерне розширення функцій (створення визначених умов для самореалізації як учнів, так і молоді, дорослого населення), кооперація з територіальною громадою, культурними закладами села (при збереженні за школою провідних позицій). Звичайно, школа не може існувати поза соціальним середовищем, що дає змогу зняти почуття

невпевненості в собі, сприяє встановленню дружніх взаємовідносин суб'єктів навчання, засвоєнню духовних цінностей.

Справжній майстер-вихователь попереджав, що коли не приділяти уваги соціальному становленню учня, спрямуванню його соціально активної діяльності на суспільно корисні вчинки, то в сучасній школі може відбуватися збагачення розуму при зубожінні душі.

Процес соціального становлення особистості передбачає духовний розвиток учня, “без якого немає прагнення до ідеалу, немає живої людської особистості”[6,с.458]. Культурні традиції гармонізують стосунки особистості з навколишнім світом та сприяють її душевному і духовному здоров'ю. Саме специфіка умов проживання в сільській місцевості виявляється в тісному взаємозв'язку всіх сфер життя. В.О.Сухомлинський розглядає “власне” виховання як один із каналів взаємодії, зв'язку особистості і суспільства.

Останнім часом суспільство вимагає від школи виконання соціальної функції, а саме: введення дитини за допомогою навчання у розгалужену структуру соціальних ролей. З погляду особистісно орієнтованого навчання ніяка зовнішня інформація, що пропонується учневі, не може бути перенесена всередину його, якщо в школяра немає відповідної мотивації та особистісно значущих освітніх процесів. В.О.Сухомлинський глибоко досліджував мотиваційну сферу особистості, механізм формування ціннісних якостей і розвиток потреб. Природно, що “немає абстрактного учня ... Мистецтво і майстерність навчання і виховання полягає в тому, щоб розкрити сили і можливості кожної дитини, дати їй радість успіху у розумовій праці”[4, с.437].

Виявлення індивідуальних ресурсів кожного учня, прогнозування його змін, може забезпечити реалізацію його можливостей. Спільні дії сприяють позитивному впливу як на обсяг, так і на якість роботи. Створюється доброзичлива атмосфера спілкування, що полегшує навчання кожному учню, незалежно від досягнутих успіхів. Як зазначає В.О.Сухомлинський, педагог виховує і тим, як він торкається своєю душею до душі дитини.

Вагомим засобом впливу на соціальний розвиток особистості є цілеспрямована організація навчально-пізнавальної діяльності, що вважається найважливішою суспільною діяльністю учнів. Навчальний процес слід будувати так, щоб учні мали можливість удосконалювати комплекс прийомів розумової діяльності, здібності до наукового мислення. Навчання учнів відбудеться як процес пізнання тоді, коли будуть збуджені внутрішні мотиви навчання на всіх етапах, і на цій основі забезпечується цілепокладання: визначення разом з учнями особистісно значущих цілей взаємодії; сформовані знання й уміння, які будуть необхідні для пізнання навколишнього світу, забезпечена рефлексія пізнавальної діяльності; оптимально поєднується репродуктивна й творча діяльність учнів. Таким чином, особистісно орієнтованою має бути не тільки педагогічна взаємодія педагога й учнів, а й зміст освіти.

Питання повноцінного змісту освіти нероздільні від питання методів і технологій навчання. І те, як навчається учень, не менш важливо для кінцевого результату освітнього процесу, ніж те, що він вивчає. Лише таке розуміння змісту освіти адекватне загальним завданням і вимогам формування нових якостей особистості. Завдання вчителя – об'єднати “хочу” і “можу” учня, у результаті чого визначається психологічне новоутворення – спрямованість особистості на діяльність, яка емоційно сприймається як задоволення.

Досягнення сучасної освіти визначається не стільки тим, чого дитина навчилася (обсяг знань, умінь та навичок), скільки здатністю здобувати нові знання, формувати вміння та навички в нестандартних умовах. Різноманітні підготовленість школярів при малій наповненості класів у сільській школі потребує від педагогів зусиль, щоб кожний учень опанував знання на рівні вимог та стандартів освіти. Використання різноманітних джерел інформації, диференційованих завдань дасть змогу учням різного рівня підготовки долучитися до роботи, а не бути на уроці спостерігачем.

Отже, необхідно здійснювати таку організацію навчально-виховного процесу, де ключовою фігурою є учень, якого слід поставити в умови

зацікавленого здобуття знань. Будуючи власну концепцію основної школи, сільські загальноосвітні навчальні заклади використовують можливість вибору програм, підручників; реалізується регіональний компонент державного освітнього стандарту загальної освіти. Адже вагомих результатів можна досягти, коли учні мають можливість вільно обирати способи діяльності для задоволення своїх інтересів, а педагоги створюють атмосферу доброзичливості та взаємодопомоги.

Вчителю необхідно прислухатись до мудрих порад ученого-практика щодо розкриття самобутності, орієнтації на особистість і максимально можливий розвиток її здібностей, моральних якостей. В.О.Сухомлинський наголошує, що “виховати почуття власної гідності, честі, поваги до самої себе можна лише тоді, коли людина відчуває себе господарем у своєму власному духовному світі, коли в ньому є певна межа, за яку не має права переступати ніхто. Повага до особистості вихованця – найголовніша передумова вимогливості колективу і педагога до людини...”[5, с.309].

Значну роль у соціальному становленні учнів відіграє суспільно значуща діяльність, в ході якої розширюється досвід спілкування учнів, зокрема, залучення до діяльності дитячих та молодіжних організацій, участь в акціях по благоустрою, екологічних акціях, підтримки соціальних ініціатив тощо. Участь у різноманітних конкурсах, акціях, у корисних справах є початковими ланками соціалізації особистості, у процесі якої здобувається практичний досвід громадянської дії. Як зазначає видатний учений, “дух сучасності повинен приймати всю навчально-виховну роботу школи, все життя вихованців”[7,с.365].

У малочисельних школах до будь-якої позаурочної роботи залучають усіх учнів. Як наслідок, вони чіткіше усвідомлюють, що реалізацію творчих задумів, досягнення життєвого успіху забезпечує власна активність. Дієвість спільної діяльності зростає, якщо вона викликає у школяра позитивну внутрішню реакцію (ставлення) і стимулює соціальне становлення школярів. Учень залучається до процесу соціалізації, використовуючи соціальний досвід

попередніх поколінь, враховуючи особливості ментальності українського народу, культурні надбання інших народів світу.

В.О.Сухомлинський закликав учителів постійно дбати про те, щоб в умовах шкільної життєдіяльності учнів підтримувалася атмосфера вшанування традицій народної педагогіки. У практичній роботі педагоги використовують елементи народних традицій, які дають вихованцям певні соціальні знання, доступно пояснюють взаємозв'язок людини із суспільством і природою, визначають правила поведінки в навколишньому середовищі. Основою змісту такої діяльності можуть бути національні свята, традиції мовленнєвого етикету українського народу, створення проектів.

Організація традиційних сільських свят, відродження народних ремесел, вивчення історії села, проведення краєзнавчої, екологічної робіт дозволяє учням відчутти свою причетність і взаємозв'язок з довкіллям, органічно увійти в систему стосунків, усвідомити відповідальність за збереження історії і культурного багатства краю. З метою розширення народознавчої роботи вчителі залучають учнів до проведення дослідницької роботи: збирання оповідань, легенд, казок, підготовки альбомів з пошукової роботи (вивчення історії села, традицій своєї сім'ї тощо). На якості виховної роботи позначаються також рівень збереження національної культури (фольклор, народні традиції, свята, обряди, звичаї) та характер спілкування, взаємини між вчителем і учнями, між школою і громадою села.

Навчально-виховний процес, зорієнтований на родинність, підвищує роль життєвої і соціальної компетенції учнів. Обізнаність із особистісними особливостями, побутовими умовами життя, стосунками в сім'ї уможливорює індивідуальний підхід до кожної дитини та її родини, особливо – у сільській школі. Педагогічна діяльність спрямована насамперед на створення умов для соціального розвитку особистості учня.

Отже, соціальне становлення учня відбувається у навчально-пізнавальній діяльності, в організації різноаспектного життя колективу, у роботі об'єднань за інтересами, при виконанні того чи іншого соціального проекту. Рівень

соціального розвитку особистості залежить від успішності послідовного оволодіння нею цінностями сімейного, етнічного, суспільного, регіонального існування. Володіючи соціальною активністю та відносною самостійністю, учень вибірково ставиться до зовнішніх обставин у процесі засвоєння соціального досвіду, приймає обґрунтовані адекватні рішення в ситуації міжособистісної взаємодії. Здатність успішно взаємодіяти з іншими дає змогу учню виявляти активність, зумовлює соціальне становлення учнів сільської школи.

Література

1. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра. – Вибрані твори: У 5 т. – Т. 1.– К.: Рад. школа, 1976. – С. 209–400.
2. Сухомлинський В.О. Процес соціалізації. – Вибрані твори: У 5 т. – Т.1.– К.: Рад. школа, 1976. – С. 448–451.
3. Сухомлинський В.О. Спілкування в колективі. – Вибрані твори: У 5 т. – Т.1.– К.: Рад. школа, 1976. – С. 455–464.
4. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям. – Вибрані твори: У 5 т. – Т.2.– К.: Рад. школа, 1976.– С. 419– 654.
5. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. – Вибрані твори. У 5 т.– Т.3.– К.: Рад. школа, 1976.– С. 283 –582.
6. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. – Вибрані твори. У 5 т. – Т.3. – К.: Рад. школа, 1976. – С. 283–582.
7. Сухомлинський В.О. З чого починається громадянин. – Вибрані твори. У 5 т. – Т.5. – К.: Рад. школа, 1977.– С. 359–366.

У статті розкривається проблема соціального становлення учнів сільської школи в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського. Розглянуто питання соціалізації учнів, що охоплює процес залучення їх до моральних цінностей. З'ясовано завдання вчителя в організації навчально-виховного процесу, що сприяють самореалізації і самовизначенню особистості.

Ключові слова: соціальне становлення, соціалізація, соціальна активність, сільська школа

У статті розкривається проблема соціального становлення учнів сільської школи в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського. Розглянуто питання соціалізації учнів, що охоплює процес залучення їх до моральних цінностей. З'ясовано завдання вчителя в організації навчально-виховного процесу, що сприяють самореалізації і самовизначенню особистості.

Ключові слова: соціальне становлення, соціалізація, соціальна активність, сільська школа.

Социальное становление учащихся сельской школы в педагогической системе В.А.Сухомлинского

В статье раскрывается проблема социального становления учащихся сельской школы в педагогическом наследии В.А.Сухомлинского. Рассматривается вопрос социализации учеников, который охватывает процесс приобщения их к моральным ценностям. Определены задачи учителя по организации учебно-воспитательного процесса, способствующего самореализации и самоопределению личности.

Ключевые слова: социальное становление, социализация, социальная активность, сельская школа.

Social development of the rural school pupils in Suhomlynsky's pedagogical system

The article deals with the problem of social development of the rural school pupils in Suhomlynsky's pedagogical system. The author looked out the pupils socialization as the process of their united to the moral values. The teacher's tasks in the educational process, which assist the person's realization and determination are lighted out.

Key words: social development, socialization, social activity, rural school